

Η Θήβα που δεν ξέρουμε

Ο Βρετανός ιστορικός Πολ Κάρτλετζ αποκαθιστά την ιστορική πόλη της αρχαιότητας, δείχνει πώς τα θηβαϊκά θέματα επιβιώνουν στη σύγχρονη τέχνη και παρουσιάζει την κοινωνία που δημιουργεί τον Ιερό Λόχο, ένα στρατιωτικό σώμα που αποτελείται αποκλειστικά από εραστές και ερώμενους.

ΦΩΤΟ: ΣΤΗΝΟΣ ΣΤΑΒΡΗΣ

Η έκθεση «Χαιρώνεια, 2 Αυγούστου 338 π.Χ., μια μέρα που άλλαξε τον κόσμο» στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης έφερε στην επιφάνεια την ιστορική Θήβα, δημιουργώντας ένα νέο ενδιαφέρον γι' αυτή την τόσο παρεξηγημένη πόλη της αρχαιότητας. Ξέρουμε ότι οι Αθηναίοι αντιμετώπιζαν πολύ υπεροπτικά τους Θηβαίους, που τους αποκαλούσαν «βωιωτικά γουρούνια». Η Αθήνα ήταν το ισοτεφές άστυ, η πόλη με το βιολετί στέμμα. Η Σπάρτη ήταν η πόλη των ωραίων γυναικών και των χορωδιών. Η Θήβα ήταν όμως το πεδίο του θεού Άρη, «του κτηνώδους, ακαλλιέργητου θεού του πολέμου των Ελλήνων». Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίος ο υπό-τιτλος της έκθεσης του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης, «πολεμώντας στο πεδίο του θεού Άρη». Η έκθεση πυροδότησε το ενδιαφέρον μας για τη Θήβα, πολύ περισσότερο που το ιδιαίτερα συναισθηματικό κομμάτι της που αφορά τον θάνατο των Θηβαίων ανδρών του Ιερού Λόχου στη μάχη μίας κάνει να αναρωτηθούμε τι κοινωνία είναι αυτή η οποία δημιουργεί και στηρίζει ένα στρατιωτικό σώμα που αποτελείται από εραστές και ερώμενους. Αυτός ο Ιερός Λόχος πεζικού είχε συγκροτηθεί το 378 π.Χ., ήταν άριστα εκπαιδευμένος και αήττητος. Μέχρι που ο στρατός του Φιλίππου της Μακεδονίας τους εξόντωσε όλους στη Μάχη της Χαιρώνειας. Αιώνες αργότερα η ανασκαφή έφερε στο φως τους οσκελετούς 254 ανδρών που ήταν θαμμένοι σαν σε παράταξη, σαν να ανήκαν σε μια συντεταγμένη στρατιωτική μονάδα. Θεωρείται ότι ήταν όλοι μέλη του Ιερού Λόχου.

Τι ήταν, λοιπόν, η Θήβα; Τι ήταν αυτοί οι αρχαίοι Θηβαίοι, «αποδέκτες ύβρων και εθνοπολιτικών αστείων από τους άλλους Έλληνες»; Η φράση ανήκει στον Βρετανό ιστορικό Πολ Κάρτλετζ, και είναι από το τελευταίο βιβλίο του με τίτλο *Θήβα, η ξεχασμένη πόλη της αρχαίας Ελλάδας* που κυκλοφόρησε στα αγγλικά το 2020 και τώρα εκδίδεται στα ελληνικά σε μετάφραση Γιώργου Μπλάνα. Ο Κάρτλετζ, στον οποίο οφείλουμε και ένα σημαντικό βιβλίο για τους Σπαρτιάτες, θέλει να δείξει εδώ τη Θήβα του μύθου αλλά και τη Θήβα της Ιστορίας. Κυρίως θέλει να αποκαταστήσει τη Θήβα της Ιστορίας, για παράδειγμα την πόλη του Επαμεινώνδα και του Πελοπίδα, σε σχέση με την περισσότερο ευνοημένη πόλη του μύθου, τη Θήβα του Κάδμου, του Οιδίποδα, όλου του μυθικού ρεπερτορίου των Θηβαίων και των σκοτεινών

ιστοριών που συνδέονται με τον Θηβαϊκό Κύκλο. Ιστορίες όπως αυτή της Σφίγγας που έχει το λημέρι της στη Θήβα ή του παιδεραστικού βιασμού του Χρύσιππου από τον Λάιο, «με καθαρή βία, με κτηνώδη βιασμό», όπως γράφει ο Κάρτλετζ.

Η Θήβα εμφανίζεται στην Ιστορία μέσα από τις σελίδες του Ηροδότου. Από τα τέλη του 6ου αιώνα είναι, μαζί με την Αθήνα και τη Σπάρτη, μέλος του «κρίσιμου τριγώνου» του ελληνικού κόσμου. Υποστηρίζει τους Πέρσες εισβολείς, ηττάται από τη δημοκρατική Αθήνα του Περικλή, συμμαχεί με την ολιγαρχική Σπάρτη και θριαμβεύει επί της Αθήνας. Για δέκα χρόνια γίνεται η μεγαλύτερη δύναμη της ηπειρωτικής Ελλάδας. Ηττάται, όμως, από τον Φίλιππο στη Χαιρώνεια το 338 π.Χ. και τρία χρόνια αργότερα, το 335, ο Αλέξανδρος, ο γιος του Φιλίππου, την εξαφανίζει από τον χάρτη. Ο Αλέξανδρος έκανε στη Θήβα ό,τι είχε κάνει ο πατέρας του στην Όλυνθο της Χαλκιδικής. Ισοπέδωσε όλη την πόλη και τα οχυρωματικά τείχη της. Δολοφόνησε περί τους 6.000 Θηβαίους και πούλησε πολύ περισσότερους ως δούλους στο εξωτερικό μέσα από τη διαδικασία του ανδραποδισμού. Σύμφωνα με τη διαδικασία αυτή, οι άνθρωποι περιέπιπταν στην κατάσταση του τετράποδου ζώου κι έτσι ήταν κατάλληλοι ακόμα και για σφαγή. Η καταστροφή της Θήβας, σύμφωνα με τον Κάρτλετζ, δεν ήταν μόνο από τις πιο δραματικές που υπέστη ποτέ μια μεγάλη ελληνική πόλη. Ήταν και η συμβολική προαναγγελία θανάτου «της παραδοσιακής ελληνικής πόλεως ως κέντρου εξουσίας στην ελληνική ιστορία». Όπως βλέπουμε και στην έκθεση του Κυκλαδικού Μουσείου, η Μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ. άλλαξε τον κόσμο καθώς η ήττα της Θήβας και η μακεδονική επέκταση προς την Ανατολή υπό την ηγεσία του Αλεξάνδρου δημιούργησαν μια νέα παγκόσμια τάξη. Στοιχεία αυτής της νέας τάξης επιβίωσαν έως και το 1492, όταν η ανακάλυψη του νέου κόσμου αποκάλυψε νέες πηγές οικονομικής δύναμης, όπως τα ορυχεία πολύτιμων μετάλλων της αμερικανικής ηπείρου.

Το απόγειο της Θήβας είναι η δεκαετία 371-362 π.Χ., η δεκαετία της Θηβαϊκής Ηγεμονίας ή της «Υπεροχής» που σηματοδοτείται από τη σπάνια κοινή ηγεσία του Επαμεινώνδα και του Πελοπίδα. Ιδωμένοι σήμερα, αυτοί οι δύο «μεγάλοι άνδρες» μοιάζουν πολύ μυθιστορηματικοί. Μαζί με τον μυθικό Οιδίποδα, ίσως

↑
Επιτύμβια στήλη του νεαρού Μνασίθεου από το νεκροταφείο της Ακραιφαιάς. Έργο του Αθηναίου γλύπτη Φιλέργου ή Φιλούργου (520-510 π.Χ.). Ο Μνασίθεος κρατά πετεινό και άνθος. Το λιτό ελεγεϊακό δίστιχο, χαραγμένο στο βωιωτικό αλφάβητο, μας πληροφορεί: «Του Μνασίθεου γ' όμορφον μνήμη είμαι πάνω στο δρόμο· με έστησε ωστόσο ο Πύρριχος, λόγω της παλιάς φιλίας».

είναι οι πιο διάσημοι Θηβαίοι. Ιδιαίτερα ο Επαμεινώνδας δεν ήταν μόνο στρατιωτικός και διπλωμάτης. Ήταν και διανοούμενος, φιλόσοφος που, όπως γράφει ο Κάρτλετζ, εντασσόταν στο πυθαγόρειο κλίμα. Γι' αυτή του την πλευρά αρκετοί Αρχαίοι τον χλεύαζαν. Είναι γνωστή η ιστορία που μας έρχεται από την αρχαιότητα ότι ο Επαμεινώνδας είχε έναν και μόνο τραχύ μανδύα. Όταν ο μανδύας βρόμιζε και έπρεπε να τον πλύνει, καθόταν στο σπίτι γιατί δεν είχε άλλον να φορέσει. Ο Κάρτλετζ μεταφράζει ως τραχύ μανδύα τη λέξη «τρίβων» που, όπως λέει, σχετιζόταν από την εποχή του Σωκράτη με το ένδυμα του φιλοσόφου, ο οποίος δεν τα πάει πολύ καλά με τα ενδυματολογικά.

Ένας άλλος διάσημος Θηβαίος της ιστορικής εποχής ήταν ο ποιητής Πίνδαρος, σχεδόν συνυμνητικός του Αισχύλου, που έζησε από το 518 π.Χ. έως το 448 ή 447 π.Χ. Μολοντί δεν ήταν γέννημα-θρέμμα Θηβαίος αλλά υιοθετημένος, ο Πίνδαρος, πολυταξιδεμένος και κοσμοπολίτης, ήθελε να αλλάξει, μέσα από την ποίησή του, την εικόνα της Θήβας ως μιας ακαλλιέργητης και κτηνώδους επικράτειας.

Είκοσι χρόνια μετά την ισοπέδωσή της από τον Αλέξανδρο, η Θήβα ξαναχτίζεται. Η επαναθεμελίωσή της τοποθετείται γύρω στο 316/315 π.Χ. Ο Αλέξανδρος έχει ήδη πεθάνει και μια νέα εποχή έχει αρχίσει. Οι Θηβαίοι ξεχορταριάζουν τα ερείπια της αρχαίας Καδμείας και από τα πρώτα τους μελήματα είναι να ξεθάψουν δύο αγάλματα: ένα ιερό κι ένα κοσμικό. Το ιερό ήταν το άγαλμα του Ερμή, το κοσμικό, το άγαλμα του Επαμεινώνδα. Βέβαια, η ξαναχτισμένη Θήβα είναι συρρικνωμένη και δεν αποτελεί κέντρο επιρροής. Δεν είναι όμως μια αμελητέα πόλη. Σ' ένα κείμενο του 3ου π.Χ. αιώνα που αποδίδεται στον Ηρακλείδη τον Κριτικό η Θήβα περιβάλλεται από ένα τείχος εντεκάμισι χιλιομέτρων, υδρεύεται κανονικά, έχει κήπους και είναι ευχάριστο μέρος να ζει κανείς παρά τον άσχημο χειμώνα της, που έχει χιόνια, ανέμους και πολλή λάσπη. Ο συγγραφέας βρίσκει τους Θηβαίους εριστικούς, φιλόδικους και βίαιους αλλά για τις Θηβαίες έχει την καλύτερη εικόνα: κοκέτες, κομψές, χαριτωμένες και γανθές.

Η Θήβα ακολουθεί την τύχη όλων των ελληνικών πόλεων μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση. Υπάρχει μέσα στους αιώνες και δεν εξαφανίζεται. Το 1458 την καταλαμβάνουν οι Οθωμανοί και τη μετονομάζουν σε Ιστοφέα. Με τη δημιουργία του ελληνικού κράτους μπαίνουν οι βάσεις για την έρευνα των αρχαιοτήτων και της ιστορίας της αρχαίας Θήβας. Οι αρχαιολογικές έρευνες έχουν φέρει στο φως νέα τεκμήρια για τον αρχαίο θηβαϊκό υλικό πολιτισμό. Ο Κάρτλετζ κλείνει το βιβλίο με ένα πολύ ενδιαφέρον κεφάλαιο που έχει τίτλο «Τα "γουρούνια" αντεπιτίθενται». Εδώ το θέμα είναι η επιβίωση και η αναβίωση της Θήβας, τόσο της μυθικής όσο και της ιστορικής, από την αρχαιότητα έως σήμερα. Είναι καταπληκτικό ότι στο έργο *Διήγησις του Αλεξάνδρου*, γραμμένο στα ελληνικά και σε 150ύλλαβο τον 13ο ή 14ο αιώνα, ο Θηβαίος αοιδός Ισμηνίας προσπαθεί να γοητεύσει τον Αλέξανδρο ώστε να μην καταστρέψει την πόλη. Στο έργο του Τσόοερ, σε πίνακες του Ενγκερ, σε συνθέσεις των σύγχρονων συνθετών Ενέσκου και Κέντσε η Θήβα είναι παρούσα. Ο Κάρτλετζ καταγράφει επίσης μια ιστορία από τη γερμανική κατοχή που συνέβη στη Θήβα το 1943. Ο αρχαιολόγος ταγματάρχης Ντέτλεφ Σλάιερμαχερ καλείται να διαχειριστεί περιπτώσεις ομοφυλοφιλικών σχέσεων μεταξύ των ανδρών τους παρακάμπτε και απαλλάσσει τους άνδρες, με αιτιολογία τον αρχαίο θηβαϊκό Ιερό Λόχο.

PAUL CARTLEDGE
Θήβα
Η ξεχασμένη πόλη της αρχαίας Ελλάδας
Μτφρ.: Γιώργος Μπλάνας
Εκδόσεις Ψυχογιός
Σελ.: 332

ΑΠΟ ΤΟΝ
ΝΙΚΟ
ΜΠΑΚΟΥΝΑΚΗ